

17. Przegląd Katolicki. – 1905. – № 126.
18. Митрополит Андрей Шептицкий і греко-католики в Росії. Кн. 1. Документи і матеріали 1899-1917 / [Ред.] И. Аввакумов О. Гайова. – Львів, 2004.
19. Dębiński K. Ukaz tolerancyjny z dnia 30 kwietnia 1905 roku w diecezji lubelskiej. Wolność unitom porzucania prawosławia. – Warszawa, 1918. [Odbitka z wiadomości archidiecezjalnych warszawskich].
20. Kołbuk W. Duchowieństwo unickie w Królestwie Polskim 1835-1875. – Lublin, 1992.
21. Latawiec K. Organizacja i akta Chełmskiego Zarządu Duchownego // Dzieje biurokracji na ziemiach polskich / Pod red. A. Górkę, K. Latawca, D. Magiera. – Lublin, Siedlce, 2009. – T. III.
22. Mróz M. Z dziejów rosyjskiego katolicyzmu. Kościoł grekokatolicki w Rosji w latach 1907-2007. – Toruń, 2008.
23. Петрушко В. Деятельность униатского митрополита Шептицкого по распространению католицизма восточного обряда в России в период между революцией 1905 г. и Первой мировой войной // Богословский Сборник / Православный Свято-Тихоновский Богословский Институт. – 2001. – Вып. 7.
24. Simon G. Konstantin Petrovič Pobiedonoscev und die Kirchenpolitik des Heiligen Sinod 1880-1905. – Göttingen, 1969.
25. Weeks T. Nation and State in Late Imperial Russia. Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863-1914. – Illinois, 1996.
26. Верт Пол. Трудный путь к католицизму. Вероисповедная принадлежность и гражданское состояние после 1905 г. // Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija Vilniaus. – Vilno, 2005. – T. 26.

SUMMARY

Krzysztof Latawiec, Andrzej Szabaciuk

Problem of come-back of Uniate Church in Polish Kingdom in 1905-1906 years.

In following article we are concern oneself with the Uniate Church restoring problem in the Kingdom of Poland in 1905 – 1906. At the beginning there is indicated a problem of Ukaz “On Religious Tolerance” and a situation after April 17 th, 1905. In the next part of this article we are trying to demonstrate most important attempts of the Uniate Church restoring.

Олександр Лахно,

**кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії та методики викладання історії
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г.Корolenka**

ВІРУЮЧІ РАДИ ЦЕРКОВ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИАН-БАПТИСТІВ ПОЛТАВЩИНИ В ПЕРІОД РОЗВОЮ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ

У статті робиться екскурс у релігійне життя полтавського краю 60-70-х років минулого століття, де на прикладі діяльності прибічників опозиції в середовищі Євангельських християн-баптистів простежується місце полтавців у релігійному дисидентському русі.

Ключові слова: дисиденти, Євангельські християни-баптисти, опозиція, Рада Церков.

Полтавщина не стояла осторонь від релігійного життя радянської України післявоєнного часу. Тут так само, як і на республіканському рівні, активно діяли опозиціонери від релігії — прибічники Ради Церков Євангельських християн-баптистів (РЦ ЄХБ) як альтернативного утворення офіційному духовному центрові віруючих — Всесоюзній Раді ЄХБ (ВР ЄХБ). Каменем спотикання для даної церкви в СРСР стало різне ставлення віруючих до державної реєстрації та підпорядкування церкви державі, що суперечило навіть тогочасному радянському законодавству про релігійні культи. Діяльність віруючих СЦ ЄХБ керувалася не бюрократичними вказівками атеїстичної радянської влади, а власним світоглядом і віровченням. Їх активність на території Полтавської області упродовж кінця 1960-х — початку 1970-х років є предметом нашого розгляду. Необхідно визначити місце опозиціонерів від ЄХБ у релігійному житті регіону означеного періоду, тим самим наголосивши на тому, що віруючі Полтавської області не стояли осторонь від всесоюзного релігійного дисидентського руху.

Поставлена проблема є недослідженою у вітчизняній історіографії. Перші спроби були здійснені автором на кількох наукових конференціях [5; 6]. У цих публікаціях висвітлювався процес зародження опозиційних до офіційної Спілки релігійних громад і груп віруючих, котрі в межах Полтавської області підтримували діяльність Ініціативної групи та Організаційного комітету зі скликання надзвичайного Всесоюзного з'їзду церкви ЄХБ у СРСР. Мова велася про ріст їх активності упродовж першої половини 1960-х років.

В основі нинішнього дослідження покладено документи з вітчизняних державних архівосховищ, які ще донедавна були недосяжними для дослідників.

Станом на 1970 рік на території Полтавської області відкрито діяло 5 релігійних громад ЄХБ, які активно підтримували РЦ ЄХБ. Серед них були 2 зареєстровані общини (у місті Пирятин і в селі Великі Сороченці Миргородського району) та 3 незареєстровані групи (у місті Миргород, у селищі Гоголеве Великобагачанського району та у місті Зіньків). Загальна кількість віруючих у цих общинах, згідно з інформацією уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР у Полтавській області П.Козелька, перевищувала 100 осіб [8, арк. 55].

До числа активу опозиційних віруючих ЄХБ у Полтавській області можна віднести: В.Капетія (керівник, диякон), П.Федорова (пресвітер), К.Масленка (проповідник), І.Павленка (проповідник), П.Слюсара (проповідник) — проживали в місті Пирятин; М.Степанюка (пресвітер), О.Касперова (проповідник), В.Яремко (рядова віруюча) — проживали в місті Миргород; І.Дудницького (пресвітер) — проживав у селі Великі Сороченці Миргородського району; Й.Кравченка (проповідник), М.Костенка (проповідник) — проживали в селищі Гоголеве Великобагачанського району; І.Зуя (керівник, проповідник), М.Сухомлин (рядова віруюча) — діяли в місті Зіньків [1, арк. 114-115].

Представники радянської влади на місцях відзначали, що на початку 1970-х років у порівнянні з попереднім періодом помітно знизилася активність, зменшилися кількість випадків організації та проведення молитовних зібрань у громадських місцях. Але все рівно проводилися масові збори на вулицях і на подвір'ях будинків у дні жнив, поховань тощо. В інші дні проводилися звичайні молитовні збори з присутністю невеликої кількості віруючих і їх дітей.

У цілому початок 1970-х років був позначений значним послабленням общин СЦ ЄХБ у області. Майже до повного занепаду дійшла група в місті Миргород. Тут моління проводилися нерегулярно, на яких у різний час були присутніми від 8 до 15 чоловік. Особливо це проявилось після смерті активного проповідника Полонського та виїздом із міста проповідника І.Ковпака. Інші представники активу стали пасивними, рідко відвідували моління й були вже не проти об'єднання з зареєстрованою общиною, але чекали згоди лідерів РЦ ЄХБ. Розпалася група прибічників опозиції в ЄХБ села Великі Сороченці Миргородського району. Уповноважений Ради навіть вирішив зняти її з державної реєстрації.

Також зменшила свою активність група в селищі Гоголеве Великобагачанського району. Тут також періодично по приватним квартирам проводилися звичайні молитовні зібрання, на яких були присутніми від 8 до 12 чоловік. Аналогічна ситуація склалася в місті Зіньків.

Дещо по-іншому були справи в пирятинській групі віруючих ЄХБ. Тут регулярно проводилися організовані молитовні зібрання, наради, збори, на яких були присутніми діти віруючих шкільного та дошкільного віку [2, арк. 37-38].

Нелегальні групи віруючих змінили свою тактику: вони посилили конспірацію, моління проводили невеликими групами в різних місцях, відмовилися від відкритих виступів із ходою та співом релігійних пісень на вулицях, в інших громадських місцях, почали менше залучати на молитовні зібрання дітей тощо [7, арк. 42].

Місцеві органи влади у цей період продовжували здійснювати різні види атеїстичної роботи та пропаганди. Зокрема, ними проводилося роз'яснення віруючим законодавства про культ, велася компрометація лідерів опозиційного руху серед віруючих ЄХБ, робилися попередження активу про припинення діяльності та роз'яснювалася їх відповідальність перед законом, притягувалися до адміністративної відповідальності шляхом обкладення віруючих штрафами (як правило, по 50 крб. кожен).

Серед заходів антирелігійної пропаганди також практикувалися зібрання громадськості, на яких за попередньо спланованим сценарієм осуджувалися віруючі-прибічники РЦ ЄХБ і їх релігійна діяльність. На таких зборах, як правило, виступали представники місцевих органів влади, міліції, учителі, інший місцевий актив. Такі заходи закінчувалися засіданнями адміністративних комісій райвиконкомів, на яких віруючі штрафувалися максимальними сумами грошей.

Прикметно, що в боротьбі з діяльністю релігійних общин СЦ ЄХБ на території Полтавської області органи радянської влади активно використовували найбільш лояльних служителів зареєстрованих громад ЄХБ, зокрема, старшого пресвітера, членів пресвітерської ради та ін.

Так, зокрема, про співпрацю і навіть пряму підпорядкованість служителів ВР ЄХБ на місцях представникам радянських органів говорив уповноважений Ради у справах релігій у Полтавській області: «Ними (лояльними служителями культу ЄХБ. — О.Л.) здійснюється виїзд у райони діяльності розкольників, проводилися індивідуальні розмови, а також де вдавалося виступали на молитовних зібраннях, поширювалися листи та звернення ВР ЄХБ з питань єдності. Разом із цим ми мали на увазі, що така та інша широка діяльність на місцях служителів культу може в деякій мірі активізувати релігійну діяльність баптистів загалом. Тому кожен виїзд

узгоджувався з нами й ми висловлювали необхідні рекомендації, їх робота знаходилася під постійним контролем» (мова оригіналу — російська) [8, арк. 60]. Також активно використовувалася місцева преса та радіо [2, арк. 39; 3, арк. 36].

Відносно лідерів опозиційно налаштованих віруючих ЄХБ, то владними органами неодноразово застосовувалися репресивні заходи. Так, наприклад, упродовж 14-15 серпня 1972 року в місті Пирятин проходив відкритий судовий процес над В.Капетієм, якого було засуджено до 3 років позбавлення волі за статтею 138 частиною 2 Кримінального кодексу Української РСР. Йому в провину ставилося «грубе порушення радянського законодавства про релігійні культи» [4, арк. 35-36]. Насправді ж, звинувачення були загалом надуманими.

Представники з Полтавщини постійно були учасниками підпільних обласних, республіканських і всесоюзних нарад, конференцій, організованих керівниками РЦ ЄХБ. Також окремі общини віруючих Полтавської області неодноразово відвідували лідери СЦ ЄХБ, які своїми візитами активізували діяльність нелегальних громад ЄХБ. Останні постійно отримували різну друковану продукцію релігійного характеру та підпільну конфесійну періодику, ознайомлення з якою вже загрожувало віруючим адміністративним чи навіть кримінальним покаранням.

Таким чином, з настанням так званого «застою» у радянській державі серед віруючих СЦ ЄХБ полтавського краю певною мірою також з'явилися застійні моменти. Але вони головним чином пояснюються зміною тактики: не афішувати своєї діяльності без нагальної на те потреби. Громади СЦ ЄХБ вдаються до більшої конспірації, відходять до глибшого підпілля, намагаються зникнути з поля зору контролюючих органів. Пояснювалося це просто: репресії першої та останньої чвертей 1960-х років проти інакомислячих суттєво порушили життя віруючим, частина яких продовжувала відбувати покарання у виправних закладах СРСР. Тим більше, що прибічники РЦ ЄХБ стали об'єктом переслідування не лише атеїстів, а й слугжителів офіційної (зареєстрованої) конфесії — ВС ЄХБ.

1. Державний архів Полтавської області (далі — ДАПО). — Ф. Р-4085. — Оп. 4. — Спр. 295.
2. ДАПО. — Ф. Р-4085. — Оп. 4. — Спр. 319.
3. ДАПО. — Ф. Р-4085. — Оп. 4. — Спр. 347.
4. ДАПО. — Ф. Р-4085. — Оп. 4. — Спр. 360.
5. Лахно О. Діяльність прибічників Ради Церков Євангельських християн-баптистів на Полтавщині (60-ті рр. XX ст.) / Олександр Лахно // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2005 рік. — Книга І. — Львів: Логос, 2005. — С. 347-352.
6. Лахно О.П. Діяльність прибічників „Ради Церков євангельських християн-баптистів” у 60-х роках XX ст. на Полтавщині / О.П.Лахно // П'ята Полтавська наукова конференція з історичного краєзнавства. Матеріали доповідей і повідомлень (3-4 грудня 2003 року). — Полтава: АСМІ, 2003. — С. 138-146.
7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 4648. — Оп. 5. — Спр. 72.
8. ЦДАВО України. — Ф. 4648. — Оп. 5. — Спр. 225.

SUMMARY**Olexandr Lakhno****BELIEVING ADVICES of CHURCHES of EVANGELIC CHRISTIANS-BAPTISTS OF POLTAVA REGION in THE PERIOD of DEVELOPMENT of DISSIDENT MOTION**

In the article digression is done in religious life of the Poltava edge of 60-70th of the last century, where on the example of activity of supporters of opposition in the environment of the Evangelic Christians-Baptists the place of habitants of Poltava is traced in religious dissident motion.

Keywords: dissidents, Evangelic Christians-Baptists, opposition, Advice of Churches.

Андрій Левченко,

викладач Хмельницького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ КОЗАЦТВА ТА ІНСТИТУТІВ ЦЕРКВИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ XVI–XVII СТОЛІТЬ

Досліджено різні аспекти взаємодії українського козацтва та інститутів Церкви в суспільних трансформаціях XVI–XVII ст. Козацтво і Церква розглядаються як провідні сили національного життя, що сприяли становленню Української держави.

Ключові слова: українське козацтво, Церква, православ'я, унія, Національно-визвольна війна, Українська держава.

Потужним імпульсом національного розвитку в XVI–XVII ст. були процеси, пов'язані з утвердженням української державності й інтеграцією українського суспільства навколо національної ідеї. Українська держава, яка постала в час і внаслідок Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, стала формою найвищого розвитку українського етносу, виявом його духовної та політичної консолідації, важливим кроком до здійснення в українській історії процесів націєтворення. Основною державотворчою силою в цей період стає українське козацтво. Його діяльність була органічно пов'язана із зростанням національної свідомості, з реалізацією програми національного розвитку, що включала в себе формування національних інституцій і зміцнення української Церкви.

Метою цієї статті є вивчення особливостей взаємодії українського козацтва та Православної Церкви в контексті процесів державотворення. Без врахування релігійної ситуації в Україні та проблем церковного життя, впливу релігійної боротьби на процес націєтворення не можна зрозуміти сутність формування національної ідентичності. Різні аспекти цієї важливої проблеми досліджувалися В. Смолієм, В. Степанковим, С. Плохієм та ін.

Однією із характерних рис розвитку українського суспільства в XVI–XVII ст. був тісний взаємозв'язок політичної та релігійної сфер діяльності, а також залежність світського або державного життя від церковного, і навпаки. Інтеграція Церкви у сферу суспільно-політичного життя України перетворила її в чинник національної